

Godnatt

– fästningsfyren på Karlskrona redd

MATS CARLSSON LÉNART, *Frilansjournalist*

Femhörniga fästningstornet Godnatt blev aldrig det starka vaktorn för Sveriges flottas huvudstation som det från början var tänkt att vara. I stället var Godnatt i 40 år kring förra sekelskiftet en bemannad fyrplats, en av de mest särpräglade boendemiljöer en svensk familj kunde ha för 100 år sedan. För fyrvaktarbarnen fanns utomhus endast en liten brygga och en smal klippkant att leka på. Det var ett ensligt liv, trots att fyren bara ligger ett par distansminuter från Karlskronas centrum.

MITTEN AV 1800-talet inleddes arbetet med att förstärka skyddet av flottans huvudstation i Karlskrona. Inloppet till Karlskrona, det så kallade Kungsdjupet mellan de stora öarna Aspö och Tjurkö, var sedan århundraden bevakat av Drottningkärs kastell i väster och senare även av Kungsholmsfort i öster.

Men för 150 år sedan, i samband med Krimkriget, hade ångan plötsligt gjort sitt intåg i de europeiska örlogsflottorna och det ansågs att de gamla befästningarna vid Kungsdjupet inte längre skulle kunna stå emot ett stort anfall. Därför planerades en ny inre befästningslinje i skärgården mellan de stora öarna och själva staden. Dessa nya fästningar började byggas i slutet av 1850-talet och det första tornet som byggdes var det på skäret Godnatt. Men redan när Godnatts fästningstorn stod färdigt 1862 var det omodernt – 1850- och 60-talen var decennier då det hände

mycket inte bara på fartygsområdet utan även vad gällde vapen – kanoner med räfflad ammunition hade introducerats. Stor osäkerhet rådde bland svenska fortifikationsofficerare hur den nya tekniken skulle bemötas. Kanske skulle torn som Godnatt vara alltför sårbara. Det var inte längre självklart att en fästning och dess kanoner hade ett övertag över krigsfartyg.

De övriga sex planerade tornen i befästningslinjen byggdes aldrig. Inte heller Godnatt användes egentligen som fästning i någon större omfattning utan kom så småningom att bli en fyrplats.

FRÅN FYRSKEPP TILL FÄSTNINGSFYR

För att öka sjösäkerheten lades år 1870 ett fyrskepp ut vid grundet Jerskullen, nordost om Aspö, det vill säga vid farleden mellan Karlskrona och havet.

Men Jerskullens historia som fyrskeppstation skulle bli endast nio år, kortare än

någon annan av de totalt 24 fyrskeppsstationer som funnits i Sverige. För redan 1879 ersattes Jerskullen med en fyr på Godnatt som låg några distansminuter längre in mot Karlskrona.

Och det var två av besättningsmännen på Jerskullens fyrskepp som blev de första fyrvaktarna på Godnatt. Den 24 september 1879 utnämndes Johan Ulric Nyman (född 1836) till fyrmästare och Nils Svensson (född 1843) till fyrvaktare. Nyman var född i Karlskrona, oäkta son till stadens rådman och hade varit daglönare på varvet innan han 1870 anställdes av Lotsstyrelsen. Hans hustru Lovisa Christoffersson var också född i Karlskrona. Paret Nyman hade söner Johan Edvard och Viktor Emanuel, men de var redan i sina övre tonår när pappa fick tjänst på Godnatt och bodde förmodligen inte i någon större utsträckning på fyren.

Fyrvaktare Nils Svensson var son till en bonde och båtkarl i Kuggeboda utanför Ronneby. Med ut till tjänstebostaden på Godnatt flyttade hans tio år äldre hustru Anna och deras två barn Bertha och Carl. Godnatt låg endast två kilometer bort från deras gamla hem på Björkholmen i Karlskrona men kontrasten var enorm – de bytte stadens liv och larm mot isoleringen med vågornas brus i bakgrunden inne i det massiva tornet på redden.

Själva fyren på Godnatt inrättades i ett speciellt litet torn byggt på det så kallade fredstak som krönte fästningstornet.

I SKOTTGLUGGEN

I närmare 20 år kamperade familjerna Nyman och Svensson tillsammans ute på Godnatt. Från sina fönster kunde de iakttå flottans ständiga övningar på redden. Det var en inte alldeles ofarlig miljö för fyrvaktarfamiljerna. För att skydda folket på Godnatt från förlupna kulor vid målskjutning inreddes 1892 nya fyrvaktarbostäder i en annan del av tornet som ansågs mer skyddad än där de första tjänsteboningsarna låg.

År 1883 passerade ångfregatten Vanadis Godnatt på väg ut på sin berömda världsomsegling. Och andra berömda fartyg passerade också revy: Nordenskiölds Vega på väg mot ett ovisst öde efter att i Stockholm ha hyllats efter sin triumfatoriska färd genom Nordostpassagen 1878–80; fregatten Eugenie som var vida känd för sin världsomsegling 1851–53 och pansarkryssaren Fylgia, med sina 117 meters längd, det dittills största fartyget i flottan.

Fästningsfyren med sitt slutna murverk fyller helt den lilla ön. Fyrmästarna fick enligt traditionen leka på 'tomten' med rep kring midjan.

Inte mycket är känt om de första fyrvaktarfamiljernas liv på Godnatt. Arkiven berättar inte särskilt mycket. Den enda incident som registrerats i personalregistren är att fyrvaktare Svensson den 10/7 1890 befanns skyldig till 'olydnad mot förman'. Straffet: fem riksdalers löneavdrag.

NY FYRMÄSTARE

När förra sekelskiftet närmade sig var den åldrande fyrmästare Nyman i flera omgångar sjukskriven – eller som det hette på den tiden «ledig för hälsans vårdande». År 1898 lämnade han och hustrun Lovisa Godnatt och flyttade in till Karlskrona. Hustrun avled 1903 och Johan Nyman själv flyttade till Kalmar där sonen Viktor, som nu blivit sjökaptan, bodde. Johan Nyman dog 1904, 68 år gammal. Den andre sonen Johan Edvard följde i faderns spår

och hamnade i Lotsverket och tjänstgjorde bland annat på Ölands södra udde.

År 1898 tillträdde 57-åriga Carl Emil Söderström som tillförordnad fyrmästare på Godnatt. Han var född och uppvuxen i Karlskrona, son till en flaggskeppare. Han var egentligen utbildad lärare men när han i början av 1870-talet ville gifta sig med dottern till en tyskättad tegelbruksägare tyckte den blivande svärfadern att en statlig tjänst vore att föredra framför att 'bara' vara skolmästare i någon socken. Så de unga två flyttade 1872 till Kapelludden på Öland där Söderström fått en tjänst som biträde på den då helt nyinrättade fyrplatsen. Där, i en liten trång personalbostad, kom paret att bo i hela 21 år och där föddes deras åtta barn. Söderström kom, vid sidan av sina ordinarie fyrbiträdessysslor, i egenskap av lärare också att svara för sina

Fredstaket rekonstruerades och återuppfördes 1995 för att hindra det pågående vattenläckaget som orsakat skador i tornets inre.

och andras barns skolundervisning på Kapelluddens fyrplats.

År 1893 sökte Carl Emil, då 52 år gammal, en högre tjänst – som fyrvaktare på Garpens fyr i Kalmarsund, på en mycket liten ö strax utanför Bergkvara. På denna då helt nya fyrplats fick den stora familjen lite bättre plats, dock på en än mer isolerad plats än den öländska ostkusten.

Men det nya bättre livet på Garpen skulle inte vara länge för familjen Söderström, för på sommaren 1894 dog fru Söderström i en magsjukdom, endast 43 år gammal.

Kvar på Garpen fanns Carl Emil med sina åtta barn, den yngsta dottern Helga hade ännu inte fyllt två år. Man kan bara tänka sig hur svår hans och barnens situation måste ha varit.

Fyra år senare fick Söderström en ef-

terlängtd förflyttning till Godnatt – i sin födelsestad Karlskronas närhet. Där fanns släktingar som kunde hjälpa honom med barnen och ställa upp i hushållet. Han gick aldrig om sig.

ETT NYTT SEKEL

Efter åtta år som fyrmästare på Godnatt pensionerades Carl Emil Söderström 1907. Han flyttade med sina två yngsta barn till Långö i Karlskrona. Carl Emil avled 1911.

Näste fyrmästare på Godnatt blev Johan Eriksson Wadsten, kyrkväktarson från Vadstena vid Vättern där han var född 1850. Han hamnade i vuxen ålder i Skåne där han 1889 fick en tjänst som fyrbiträde vid fyren i Helsingborg. Senare befordrades han till fyrvaktare vid samma fyr.

År 1906 fick han tjänsten som fyrmäs-

tare på Godnatt men redan efter fyra månader utnämndes han till fyrmästare på sin gamla arbetsplats – fyren i Helsingborg.

Efter Wadstens korta gästspel i fyrmästarlägenheten på Godnatt kom skåningen Johan Hoff som fyrmästare 1907. Han hade tidigare tjänstgjort ombord på olika statsfartyg, bland andra Lotsverkets ångare Malmö. Hoff var född i Hemmesdyngge på Söderslätt 1850 och var gift med Hanna Karlsson, född i Genarp 1865. Johan och Hanna hade tre döttrar, mellan sex och tio år gamla. Förmodligen var det för deras skull som det under ett par år ordnades skola ute på Godnatt, kring 1908–10.

EN EPOK TAR SLUT

År 1911 var det totalt vaktombyte på Godnatt. Johan Hoff fick vid 61 års ålder förflyttning till Hakens fyr på Ven, där han tjänstgjorde som fyrmästare till pensioneringen 1916. Han avled på Ven 1929. En av hans söner från ett tidigare äktenskap, Emil Hoff, blev också fyrman och arbetade bland annat i många år som fyrbiträde på fyrskeppen Trälleborgs redd och Oskarsgrundet.

År 1911 slutade även fyrvaktaren Nils Svensson som då bott och arbetat hela 32 år i det massiva grå tornet på Karlskrona redd. Under den tiden hade fyren haft fyra olika fyrmästare. Svensson själv befordrades aldrig till cheftjänsten. Man undrar vad han tyckte om de olika överordnade som kom och gick i hans torn.

Nils Svensson hade blivit änkeman 1908 och efter pensioneringen 1911 levde han sina sista elva år inne i Karlskrona, där han även hade sina två barn, dottern Bertha som nu var gift med en underofficerskorpral Gustafsson och sonen Carl som var sjöman.

Nils avled 1922. I Blekinge Läns Tidning den 15 december stod det att läsa:

«I onsdags avled f.d. fyrvaktaren på Godnatt Nils Svensson i en ålder av 80 år.

Med fyrvaktare Svensson gick en man av gamla stammen bort. Han antogs som fyrbiträde på fyrskeppet Odin i november 1871 och avancerade i september 1879 till fyrvaktare på Godnatt. Efter att i över 30 år ha stått på denna post avgick Hr Svensson med pension vid nära 69 års ålder. Inalles hade han då varit i Lotsverket i över 40 års tid och med nit och redlighet förvaltat sitt värv.»

Tornets inre upptas av en dubbel spiraltrappa som likt en jätteskriv förenar de olika våningarna och halvvåningarna.

SISTA PERSONALOMGÅNGEN

År 1911 kom 36-åriga Erik Lagerwall som fyrmästare till Godnatt. Han var född och uppvuxen på Svartö i Mönsterås, platsen där fyrpersonalen på Dämmans fyr långt ute i Kalmarsund hade sina bostäder. Pappa Lagerwall var nämligen fyrvaktare och en av pionjärerna på Dämman. Efter skeppsgosseutbildning i Karlskrona började Erik i unga år sin fyrkarriär och arbetade på Garpen, Utklippan och Ölands södra udde innan han blev fyrmästare på Godnatt.

Samtidigt tillträdde en äldre fyrveteran fyrvaktartjänsten. Det var Sven-Vilhelm Bark, född i Nättraby 1849. Han inledde sin fyrbana på Ölands södra udde 1886 och arbetade senare på Utklippan innan han alltså 1911 fick sin avslutande postering på Godnatt. 62-åriga Bark flyttade dit

med sin 34 år yngre hustru Jenny Knutsson som kom från det närliggande Aspö och parets tre små barn (ytterligare ett barn föddes under familjens tid på Godnatt). Bark hade också fem vuxna barn från ett tidigare äktenskap.

Ett av barnen Bark var Dagny (född 1909) som levde ända till 2001. Hon berättade för sin son Carl Karlsson bland annat följande:

«Jag började skolan 1916 och vi – min bror Patrik och jag – fick ro in till stan. Efter skoldagen rodde vi hem, om vädret var något så när, annars fick vi åka med Bore.

Det var bra att bo på Godnatt. Stället ser minst sagt ogästvänligt ut nu men man kunde leka under det runda taket. Vi kallade det för Cirkus.

Far band rep runt midjan på oss och vi fick klänga på den smala klippfrisen runt

fyren. Det var även så vi fick lära oss att simma. Med ett rep om midjan blev vi puttade i sjön, simma nu sa far».

AVBEMANNING

Inte på många av landets äldre fyrplatser var känslan av isolering och ödslighet lika stark som inne i fästningstornet Godnatt, vars jättelika kala rum var avsedda för kanoner och hundratals militärer, inte för ett par fyrvaktare och deras familjer. Och möjligheterna att gå ut var minimala. Det var bara under riktiga isvintrar som folket på Godnatt verkligen kunde vistas utomhus.

Den 1 april 1919 återlämnade Lotsstyrelsen tornet Godnatt till Marinen. En 40-årig fyrplatsepok var över. Den sista personalomgången lämnade fyren. Avbemanningen var möjlig då fotogenbelys-

Batterivåningarnas välvda rum inrättades till lägenheter för fyrmästar- och fyrvaktarfamiljer.

ningen ersattes av AGA-apparater.

Fyrmästare Erik Lagerwall förflyttades till Kullens fyr i Skåne där han blev kvar till sin pensionering. Han avled i Mölle år 1950, 75 år gammal.

Sven-Vilhelm Bark pensionerades och han avled 1931, 82 år gammal. Han och Jenny skildes i början av 1920-talet och dottern Dagny fick flytta till sin halvbror Aron som var fyrbiträde på Häradsjär i Östergötland och senare bodde hon med en annan halvbror på Högby fyr på norra Öland – och därefter även på Ölands södra udde. Totalt fem fyrplatser hann hon med att bo på under sin uppväxt. Ett riktigt fyrbarn!

VAD HÄNDE SEDAN?

Den fasta fyrbarnspersonalen på Godnatt ersattes av en tillsyningsman som då och då

besökte fyren från sin bas på land.

Det lilla fyrtornet som år 1879 uppförts på fästningens fredstak ersattes senare under 1900-talet av fyra olika sektorsfyror som var placerade i de före detta fyrvaktarbostädernas fönsteröppningar. Denna ordning ersattes så småningom av det nuvarande fyrtornet högst upp på fästningstornet.

Godnatt förklarades som statligt byggnadsminne 1935. I början av 1960-talet togs fredstaket bort.

År 1993 tog Statens fastighetsverk över förvaltningen av Godnatt från dåvarande Fortifikationsförvaltningen och en omfattande renovering började förberedas. År 1995 återuppfördes Godnatts fredstak för att stoppa ett pågående vattenläckage ner i murverken och som förorsakat omfattande skador i tornens inre. Dessa ska-

dor åtgärdades vid den inre renoveringen 1996. Godnatt är nu återställd i mycket fint skick och ett besök ger en stark historisk närvarokänsla för hur det var både för soldater och fyrvaktare att bo och leva ute i fästningen.

Visningar av Godnatt brukar i olika former anordnas på somrarna: 2007 var ett besök på fästningsfyren inlagd som en del i den populära Världsvästuren, en kombinerad land- och sjötur som Karlskrona turistbyrå genomför varje dag under turistsäsongen.

Det imponerande och suggestiva tornet med sitt anslående ensamma läge på redan är en viktig komponent i helheten Karlskrona, den befästa örlogsstadsmiljö som Unesco år 1998 skrev in på sin världsarvslista. **KV**